

О.В. ОРЛОВА,

кандидат культурології, доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
ВП «МФ КНУКіМ»,
м.Миколаїв

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ

Взаємозв'язки мови і культури, мови і суспільства досліджують такі науки, як лінгвістика, соціологія, соціолінгвістика, психологія, психолінгвістика, лінгводидактика, лінгвокраїнознавство, етнолінгвістика, етнопсихолінгвістика. Проте, саме лінгвокультурологія, що розвинулася на межі культурології та лінгвістики, здійснює цілісний системний опис одиниць мови та культури в їхній взаємодії.

Лінгвокультурологія є науковою дисципліною синтезуючого типу, що вивчає взаємозв'язок та взаємодію культури й мови у процесі її функціонування, досліджуючи прояви культури народу, які відображено та зафіксовано у його мові.

Метою лінгвокультурології є вивчення соціокультурної картини світу, що відтворено у мовній картині світу. В якості одиниць вивчення фігурують реалії, тобто, ті факти дійсності, які об'єктивно притаманні лише даній етнокультурній спільноті (найменування одягу, будівель, їжі, обрядів і т.д.), недоліки дійсності, відсутність певних позначень, як правило, в лексичній системі однієї мови порівняно з іншим, і, зрозуміло, фонові значення, тобто, стримуючі характеристики конкретних і абстрактних найменувань, що вимагають для адекватного розуміння додаткової інформації про культуру даного народу [2, с.127].

Дослідження взаємодії мови, яка є транслятором культурної інформації культури та людини, яка для створення культури користується мовою становить об'єкт вивчення лінгвокультурології. Таким чином, об'єкт знаходиться на межі декількох фундаментальних наук: лінгвістики, культурології, етнографії та психолінгвістики.

Предметом вивчення є мовні одиниці, які набули символічного, еталонного та образно-метафорічного значення в культурі та які узагальнюють власне результати свідомості людини, – архетипічного та прототипічного, та зафіксовані в міфах, легендах, ритуалах, обрядах, фольклорних та релігійних дискурсах, поетичних та прозаїчних художніх текстах, фразеологізмах, метафорах, символах та пареміях тощо.

Слід зазначити, що лінгвокультурологія, як цілісна лінгвістична і культурологічна дисципліна, об'єднує багато суміжних наук з метою вивчення культурної спадщини народу, що закріпилася в його мові.

Нині сформовано сучасні напрями лінгвокультурології, а саме:

1. Лінгвокультурологія окремої соціальної групи, етносу в будь-який видатний, в культурному плані, період часу, тобто дослідження конкретної лінгвокультурної ситуації.

2. Діахронічна лінгвокультурологія, тобто вивчення змін лінгвокультурного стану етносу за певний період часу.

3. Порівняльна лінгвокультурологія, що досліджує лінгвокультурні прояви різних, але взаємопов'язаних етносів.

4. Зіставна лінгвокультурологія, яка сформувалася як новий мовознавчий напрям на початку ХХІ століття саме в межах лінгвокультурології, тому зв'язок цих двох дисциплін є найтіснішим. Показово, що для зіставної лінгвокультурології важливими є приховані за мовним знаком і культурно зумовлені знання, а також вербалізація певної поняттєвої сфери як показник ціннісних орієнтацій соціокультурної спільноти. Відповідно, об'єктом дослідження зіставної лінгвокультурології є втілення культур різних етносів у мовних одиницях (передусім в етно- та лінгвокультуронасичених одиницях – метафорах, фразеологізмах, пареміях тощо), категоріях і відношеннях між ними, а предметом – репрезентація та інтерпретація втілення певної культури в мові й мовленні на тлі зіставлення з іншими культурами й мовами для встановлення спільних і відмінних рис цих лінгвокультур у синхронії [3].

5. Лінгвокультурна лексикографія, яка займається складанням лінгвокраїнознавчих словників (див.: Американа. Англо-русский лингвострановедческий словарь / Под ред. Н.В.Чернова. – Смоленск, 1996; РумА.Р.У. Великобритания: Лингвострановедческий словарь. – М., 1999; Мальцева Д. Г. Германия: страна и язык: Лингвострановедческий словарь. – М., 1998; Муравлева Н.В. Австрия: Лингвострановедческий словарь. – М., 1997; Николау Н.Г. Греция: Лингвострановедческий словарь. – М., 1995; Страны Соединенного Королевства: Лингвострановедческий справочник / Сост. Г.Д.Томахин. – М., 1999; Томахин Т.Д. США: Лингвострановедческий словарь. -- М., 1999; Франция: Лингвострановедческий словарь / Под ред. Л. Г. Ведениной. -- М., 1997 и др.) [3, с. 27].

Доречно зауважити, що досить активно розвивається останній напрям. Для прикладу, проаналізуємо один з наведених лінгвокраїнознавчих словників – словник Д.Г. Мальцевої, який налічує 25 великих тематичних розділів розташованих в довільному порядку. В словнику представлені мовленнєві одиниці, які відображають географічні реалії Німеччини, її кліматичні особливості, флору і фауну; історію країни, старовинні народні звичаї та традиції; легенди, символіку чисел, кольору; весілля, похорони, свята; релігійні вірування; розвиток грошової системи, системи мір довжини, ваги, об'єму, площі; історію промислового розвитку, розвитку торгівлі, науки, техніки, медицини; виникнення поштового зв'язку; історію архітектури та містобудівництва. В словнику також розкрито наступні теми: мова, книгодрукування, писемність, студенти та студентське життя, школа, національно-специфічні елементи одягу, традиційна кухня, ігри, народні танці, традиційні привітання та побажання, фрази етикету, національні жести,

особисті імена та прізвища, мовні одиниці літературного походження, афоризми, німецькі пісні, ознаки національного характеру [3, с. 28-29].

Проаналізувавши вище викладене, можна зробити висновок, що на основі таких словників вивчення характеру взаємодії мови і культури стає досить продуктивним.

Важливо зазначити, що аналіз мовних одиниць в контексті культури зумовив низку нових лінгвістичних проблем, що потребують вирішення.

Отже, лінгвокультурологія, як самостійна галузь знань, має вирішувати свої специфічні задачі та проблемні питання, які можна в загальному вигляді сформулювати наступним чином:

- 1) роль культури у формуванні нових мовних концептів;
- 2) відображення «культурного змісту» в мовному знаці;
- 3) усвідомлення культурного змісту адресатами та адресантами повідомлення, їх вплив на мовленнєві стратегії;
- 4) існування культурно-мовленнєвої компетенції носія мови, втілення культурного змісту в текстах та розпізнавання носіями мови;
- 5) характеристика концептосфери (сукупності основних компонентів даної культури), дискурси культури, що орієнтовані на репрезентацію носіями однієї культури, декількох культур (універсалії); формування культурної семантики мовних знаків на основі взаємодії мови і культури;
- б) створення такого понятійного апарату який би дозволив аналізувати проблему взаємодії мови і культури в динаміці, але забезпечив би взаєморозуміння в межах даної наукової парадигми – антропологічної або антропоцентричної [3, с. 31-32].

Наведений перелік завдань не є остаточним тому, що в процесі їх вирішення закономірно виникатиме новий цикл завдань і т.д.

На думку Р.М. Фрумкіної, це так звані «надзавдання», які є загальними для всіх наук та, як правило, складають програму, що визначає довгострокову ціль дослідження. Слід відмітити, що разом з цим існують ще й специфічні завдання пов'язані з вивчення проблем перекладу, навчання мові, складання словників, що міститимуть уточнену та перевірену культурну інформацію [7, с. 25-30].

Отже, вирішуючи дані завдання слід враховувати надзвичайно важливу особливість, що зумовлює складність при вивченні даної проблеми, а саме: культурну інформацію мовних знаків імпліцитного характеру, що приховується за мовним значенням.

Так, наприклад, фразеологізм «выносить сор из избы» (рос.) має наступне значення, зафіксоване в словнику: «Разглашать сведения о каких-то неприятностях, касающихся узкого круга лиц» [5, с. 211]. Культурна інформація глибоко прихована та представляє власне слов'янський архетип: не можна виносити з хати сміття тому, що, таким чином, ми робимо слабшим власний простір та нашкодити членам своєї родини, а людині необхідно оберігати та підтримувати рідних. Тому, зважаючи на культурну інформацію приховану у фразеологізмі, сучасні словники маркують її як «неодобр.».

Таким чином, аналіз лінгвокультурологічних праць засвідчує перспективність вивчення симбіозу мови й культури на базі трьох феноменів: національної мовної особистості (В.В. Воробйов, Ю.М. Караулов, В.А. Маслова, Ю.Є. Прохоров, Ю.О. Сорокін), лінгвокультурного концепту (В. Аврамова, С.Г. Воркачов, В.В. Воробйов, Н.В. Рапопорт, В.І. Карасик, Г.Г. Слишкін) та лінгвокультури (В.В. Воробйов, Г.В. Токарев) [1; 3; 6].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що лінгвокультурологія як гуманітарна дисципліна синтезуючого типу, вивчає надбання матеріальної та духовної культури, які втілилися в живій національній мові та проявляються в мовних процесах. Ця наукова галузь дозволяє встановити та пояснити як здійснюється одна з фундаментальних функцій мови – бути знаряддям створення, розвитку, збереження та трансляції культури та досягає цілі – вивчити способи, завдяки яким, мова втілює та зберігає культуру в своїх одиницях.

Список використаних джерел:

1. Воробъев, В. В. Лингвокультурология (теория и методы) [Текст]: Монография / В.В. Воробъев. – Изд-во РУДН, 1997. – 331 с.
2. Карасик, В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс [Текст] / В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
3. Маслова, В.А. Лингвокультурология [Текст] / В.А. Маслова. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.
4. Мізін, К.І. Усталені порівняння англійської, німецької, української та російської мов в аспекті зіставної лінгвокультурології [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / К.І. Мізін. – К., 2012. – 32 с.
5. Словарь образных выражений русского языка [Текст] / Аристова Т.С., Ковшова М.Л., Рысева Е.А. и др.; Под ред. Телия В.Н. - М.: Отечество, 1995. - 367 с.
6. Телия, В.Н. Русская фразеология. Семантические, прагматические и лингвокультурологические аспекты [Текст] / В.Н. Телия. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1996. – 288 с.
7. Фрумкина, Р.М. Психолінгвістика [Текст]: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Р.М. Фрумкина. — М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 320 с.